

УДК 355.02

**ПОКАЗНИКИ ОЦІНЮВАННЯ
ВОЄННОЇ МОГУТНОСТІ УКРАЇНИ**
**INDICATORS OF EVALUATION
OF THE MILITARY POWER OF UKRAINE**

Луценко А. В.,
науковий співробітник, Науково-дослідний
інститут Міністерства оборони України (Київ,
Україна), e-mail: AndriiLutsenko46@gmail.com

Lutsenko A. V.,
Scientific researcher, Scientific Research Institute
Ministry of Defense of Ukraine (Kyiv, Ukraine),
e-mail: AndriiLutsenko46@gmail.com

Оцінювання воєнної могутності держави використовується в інтересах формування оборонної політики. Показники для оцінювання воєнної могутності визначають метод дослідження та впливають на достовірність результатів. Визначені показники дають змогу оцінити воєнну могутність України.

Ключові слова: воєнна могутність, збройні сили, показники оцінювання воєнної могутності.

The evaluation of the military power of the state is used to formulate defense policy. Indicators of evaluation of military power influence the methodology and reliability of the research results. Indicators offered allow us to estimate Ukraine's military might.

Keywords: military power; the armed forces, indicators of evaluation of the military power.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Одним з ефективних методів оцінювання ступеня готовності держави до оборони є оцінювання її воєнної могутності. Традиційно базовими складовими воєнної могутності є збройні сили, економіка, чисельність населення і територія держави.

Із захопленням Росією Криму в 2014 році, в якому збройні сили Росії відіграли провідну роль, але без прямого застосування зброї, стало широко використовуватися нове поняття – “гібридна війна”, яким воєнні експерти, політологи та журналісти характеризують спосіб застосування збройних сил Росії в Криму та на Донбасі. Це вимагає критичного переосмислення та корекції традиційних підходів до оцінювання воєнної могутності держав, зокрема України.

Мета статті: визначити показники, які дають змогу найбільш повно характеризувати воєнну могутність України в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення воєнної могутності держав знаходиться в центрі постійної уваги українських і світових науковців. Широко поширені матеріали Global Firepower [1] та Military Balance [2]. Зокрема, серед останніх публікацій на інтернет-ресурсі Military Balance варто відзначити статтю Б. Гейгеріха, Н. Чайлдса, Д. Хакета [3].

Відомі українські науковці В. Горбулін та А. Качинський у своєму підручнику проаналізували декілька методів оцінювання “загальної потуги держави” [4]. Крім того, А. Качинський у своїх роботах проаналізував також індикатори для оцінювання національної безпеки України [5–6].

О. Литвиненко запропонував основні підходи до визначення воєнного потенціалу держави та його системоутворюючих складових [7].

Аналіз наведених досліджень і публікацій дає змогу узагальнити показники, які використовуються для оцінювання воєнної могутності держави. Зазвичай такими показниками є збройні сили, ядерні можливості, територія країни, населення, економічні можливості та природні ресурси, ВВП держави. В окремих методах використовуються достатньо специфічні показники – державна воля, рівень авторитету керівників держави, коефіцієнт національної стратегії, обсяги виробництва чавуну і сталі, споживання електроенергії, дипломатичні можливості, рівень розвитку науки, технологій тощо. Водночас у зазначених методах не враховуються деякі складові діяльності сучасних держав, які варто враховувати в сучасних умовах для визначення могутності держави. Потребують аналізу щодо доцільності врахування в методах оцінювання такі показники, як перебування держави у складі оборонного союзу, ступінь інформатизації суспільства, рівень розвитку ІТ-технологій, панівна релігія, міграційні процеси, наявність природних ресурсів та шляхи транспортування енергоносіїв, рівень криміногенної обстановки і корупції в суспільстві, участь у воєнному конфлікті та інші.

Виклад основного матеріалу. Під воєнною могутністю держави у статті розуміється сукупність існуючих у державі матеріальних можливостей та духовних цінностей, які використовуються для досягнення її геополітичних цілей. Таке визначення, яке за результатами аналізу різних моделей оцінювання воєнної могутності запропоновано А. Качинським, достатньо повно характеризує сутність питання.

Як зазначав А. Качинський, методи оцінювання також відрізняються не тільки відмінностями у світоглядних позиціях, але й географічними та геополітичними чинниками держави. Можна виділити держави з воєнною могутністю глобального рівня (наприклад, США та Китай). Однак більшість держав світу мають воєнну могутність значно нижчу. Воєнний потенціал держав також суттєво залежить від географічних умов знаходження держав. Як приклад можна назвати країни Центральної Європи та острівні країни Південно-Східної Азії. Для країн Центральної Європи, особливо тих, що не мають виходу до моря, важливою складовою для оцінювання збройних сил є сухопутне озброєння (танки, бронетехніка, польова артилерія та інші типово сухопутні зразки озброєнь). Навпаки, для країн Південно-Східної Азії важливою є оцінювання бойового корабельного складу збройних сил. Тобто розподіл та оцінювання воєнної могутності держав з урахуванням регіональних особливостей дає змогу отримати більш коректні результати дослідження. Для України доцільне саме регіональне оцінювання воєнної могутності, основане на порівнянні з іншими країнами регіону.

Аналізуючи різні методи оцінювання воєнної могутності держави, можна стверджувати про

досить високий ступінь їх узагальненості, що не дає змоги, наприклад, зробити коректні висновки про рівень конфліктності між державами. Прикладами методів, які мають узагальнюючий характер, є методи Г. Кліффорда, В. Фуке, Р. Клайна.

За результатами аналізу методів визначення воєнної могутності держави можна також виділити іншу характерну особливість методів, які досліджувались: підбір показників для визначення воєнної могутності суттєво впливає на результат та коректність висновків. Водночас математичний апарат, який використовується в різних методах оцінювання воєнної могутності, має більш утилітарний характер. Якщо змінити показники, то в більшості випадків потрібно буде переглянути математичний апарат конкретного методу. Зазначене вимагає зосередитись на більш якісному відборі та оцінюванні показників, які використовуються в конкретній моделі досліджень.

Показники оцінювання воєнної могутності держави можуть мати простий або комплексний характер. Так, показники чисельності населення і збройних сил, площі території є простими. Показники бойового потенціалу збройних сил, воєнно-економічного потенціалу, державної волі, зазвичай, мають декілька внутрішніх чинників і мають комплексний характер.

А. Качинський виділяє [5] такі параметри (вимоги) до показників для оцінювання могутності держави: достовірність, надійність, напрям, чутливість до відхилень, систематичність. Достовірність (validity) визначає, якою мірою той чи інший параметр відображає поняття, яке він характеризує. Надійність (reliability) параметра визначає, наскільки повторні вимірювання того самого явища дають ідентичні результати. Параметр напрям (direction) характеризує початкову і кінцеву шкалу вимірювання. Чутливість до відхилень (sensitivity to differences) – параметр, який дає змогу на шкалі вимірювань суттєво відокремити близькі між собою результати. Параметр систематичності (system) характеризує ретельність і детальність всіх інших параметрів.

За результатами аналізу методів пропонується додати до вищезазначених додаткові параметри (вимоги): актуальність, адаптивність, транспарентність, валідність.

Актуальність (actual). Розвиток суспільства і технологій забезпечує появу або знецінення окремих показників, які можуть використовуватися для оцінювання воєнної могутності держави. Так, А. Качинський як приклад бере технологічний чинник, значення якого на сьогодні зменшується, та відмічає зростання економічного, фінансового та інформаційного показників (чинників), роль яких у сучасному світі збільшується. Для України на сьогодні втратили своє значення для оцінювання воєнної потужності держави такі окремі показники, як обсяг виробництва сталі (чавуну) та вугілля.

Адаптивність (adaptive) відображає пристосованість методу до мети і завдань досліджень. Відомі методи Г. Кліффорда, Р. Клайна, Д. Стінгера, Ш. Ф. Хуанга та інших мають більш універсальний

характер, що дозволяє оцінювати воєнну могутність держав світу в цілому. При оцінюванні конкретної держави за допомогою таких методів можна отримати некоректні висновки. Наприклад, воєнна могутність СРСР оцінювалась достатньо високо, натомість СРСР розпався через внутрішні суперечності, врахування яких не передбачалося у зазначених методах.

Транспарентність (transparensy) – ясність, відкритість, доступність всіх параметрів (насамперед їх вихідних значень), математичного апарату і результатів методу. Використання необ'єктивних, хибних значень показників порушить достовірність результатів методу і прогнозовано призведе до хибних результатів дослідження. Відсутність опису математичного апарату методу (наприклад, методу визначення рейтингу воєнної сили країн "Global Firepower") не дає змоги об'єктивно і неупереджено оцінити її результати.

Валідність (validity) – обґрунтованість, придатність результатів методу для подальших досліджень. Зокрема, логічним продовженням оцінювання воєнної могутності держави є оцінювання загроз державі у воєнній сфері. Виходячи з цього, доцільно використовувати в подальших дослідженнях окремі показники оцінювання воєнної могутності держави, наприклад військову міць, чисельність збройних сил, частку витрат держави на оборону тощо. Зазначена вимога актуальна для комплексних досліджень, в яких оцінювання воєнної могутності держави є одним із етапів роботи.

На основі вищенаведених вимог визначимо показники для оцінювання воєнної могутності України та їх внутрішні складові.

Збройні сили є визначальним показником для оцінки воєнної могутності держави. Основною характеристикою, якою зазвичай характеризують збройні сили, є їх чисельність. В окремих випадках доцільніше оперувати відносною чисельністю збройних сил від загальної кількості населення країни. Іншим показником для оцінювання збройних сил є їх бойовий потенціал. Такий показник є комплексним. Для його розрахунку необхідно враховувати основні типи озброєння, які мають ударні властивості: бойові літаки, бойові вертольоти, системи ППО, танки, бойові броньовані машини, артилерійські системи калібром більше 100 мм, пускові установки ракет класу "земля – земля", бойові кораблі класу "корвет" і вище. Окремою складовою бойового потенціалу збройних сил є носії ядерної зброї. Їх доцільно враховувати за кількістю боеголовок або зарядів. Ефективність системи управління, ступінь її автоматизації, збалансованість та наявність специфічних родів військ, обсяги стратегічних запасів (резервів) доцільно враховувати в якості коефіцієнтів сумарного бойового потенціалу збройних сил.

Воєнно-економічні показники. Вони можуть мати вигляд одного комплексного показника або враховуватися як окремі. За основу доцільно взяти показник частки ВВП держави на утримання і розвиток збройних сил та інших військових

формувань. Ефективність розвитку збройних сил доцільно розглядати на основі збалансованості воєнного бюджету (частки витрат на розвиток, утримання та бойову підготовку). Іншими воєнно-економічними показниками можуть бути наявність виробничих оборонних і ремонтних можливостей, транспортна інфраструктура, обсяги мобілізаційних запасів. Важливою складовою воєнно-економічного показника в сучасних умовах є наявність пально-мастильних матеріалів та їх запасів. Наявність певних категорій природних ресурсів, які можна використовувати в інтересах оборони, також можуть характеризувати рівень обороноздатності країни. До показника, який характеризує рівень володіння оборонними технологіями, доцільно включати можливість самостійного виробництва основних типів озброєння і боеприпасів. Окремо необхідно зазначити наявність ядерних та інших небезпечних об'єктів на території країни, які можуть суттєво впливати на оборону країни (наприклад, чорнобильська зона відчуження).

Територіальний показник для України відіграє важливу роль. Можливість продовжувати ведення бойових дій протягом тривалого часу, навіть при втраті частини території, дає змогу збройним силам організовувати стратегічне розгортання, маневрувати, здійснювати підготовку резервів, захищатись від ударів противника.

Чисельність населення характеризує мобілізаційний потенціал країни. Чисельність населення дає змогу оперувати мобілізаційними можливостями збройних сил та їх чисельністю, утворювати конкретну кількість військових частин. Окремою складовою цього показника доцільно розглядати ефективність цивільної оборони і ступінь захищеності населення від ударів противника. До цього показника в разі потреби можна врахувати міграційні процеси, які відбуваються в Україні.

Державна воля – інтегральний показник, який може охоплювати авторитет і здатність державних органів організовувати оборону, наявність національної стратегії щодо ведення бойових дій, стійкість державної системи до негативного впливу противника, організаційні можливості воєнної і цивільної складових держави, дипломатичні можливості. Іншими складовими цього показника можуть бути рівень криміногенної обстановки в державі та рівень корупції в суспільстві.

Перебування держави в оборонному союзі варто виділити в окремий показник. Оборонний союз підвищує рівень воєнної могутності окремої держави. Хоча Україна на сьогодні не є учасником оборонного союзу, такий показник необхідно враховувати, тому що деякі її країни-сусіди є членами НАТО або є членами ОДКБ. Такий показник доцільно враховувати у вигляді поправочного коефіцієнта.

Участь у збройному конфлікті. У відомих методах визначення воєнної могутності держави такого показника немає. Водночас перебування держави в мирному стані чи в стані збройного

конфлікту суттєво впливає на інші показники воєнної могутності держави.

Інформаційна сфера. Комплексний показник, який також варто враховувати окремо від інших. На сьогодні він характеризує панівну ідеологію і настрої суспільства. Показник виник завдяки високій ступені інформатизації та стрімкому розвитку ІТ-технологій в багатьох країнах світу та Україні зокрема. Крім уже зазначених складових, в його складі можна розглядати національну свідомість населення і його ідеологічну стійкість, відданість національним ідеалам та інтересам, ступінь єдності суспільства.

Наведені вище показники доцільно брати за основу при визначенні воєнної могутності України та суміжних країн. При цьому, в залежності від мети та завдань досліджень, обраного методу та математичного апарату, зазначені показники можна уточнювати та доповнювати.

Висновки. В статті уточнені вимоги до показників, які використовуються для оцінки воєнної могутності держави. Оцінювання воєнної могутності України доцільно здійснювати з урахуванням її регіональних особливостей, для чого доцільно брати за основу запропоновані у статті показники оцінювання.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження доцільно проводити в напрямках перевірки коректності запропонованих показників у комплексі з дослідженнями, які визначають воєнний потенціал і оцінку рівнів воєнної загрози національній безпеці України.

Список використаних джерел

1. Military Balance. The online database plus. IISS. URL: www.iiss.org/militarybalanceplus.
2. 2019 Military Strength Ranking. GFP. URL: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp#additionalNotes>.
3. Giegerich B., Childs N., Hackett J. Military capability and international status. URL: <https://www.iiss.org/blogs/military-balance/2018/07/military-capability-and-international-status>.
4. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Засади національної безпеки України: Підручник. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 272 с.
5. Качинський А. Б. Індикатор могутності як інтегральний показник безпеки держави. Математичне моделювання в економіці. НАНУ, ІТІП, ІК ім. В.М. Глушкова, ІЕ та П, №2 (3), квітень-червень 2015 р. С.75–91.
6. Качинський А. Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень. Монографія. НІСД. – К.: НІСД, 2013. – 104 с.
7. Литвиненко О. І. Основні підходи до визначення воєнного потенціалу держави та його системуютьовуючих складових / О. І. Литвиненко // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – Вип.44. – С.273-276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpviku_2013_44_48.

References

1. Military Balance. The online database plus. IISS. URL: www.iiss.org/militarybalanceplus.
2. 2019 Military Strength Ranking. GFP. URL: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp#additionalNotes>.

3. Giegerich B., Childs N., Hackett J. Military capability and international status. URL: <https://www.iiss.org/blogs/military-balance/2018/07/military-capability-and-international-status>.

4. Horbulin V. P., Kachyns'kyi A. B. Zasady natsional'noyi bezpeky Ukrainy (National Security Principles of Ukraine): Pidruchnyk. – K.: Intertekhnolohiya, 2009. – 272 s.

5. Kachyns'kyi A. B. Indykator mohutnosti yak intehral'nyy pokaznyk bezpeky derzhavy (Power indicator as an integral indicator of state security). Matematychno modelyuvannya v ekonomitsi. NANU, ITiHIP, IK im. V.M. Hlushkova, IE ta P, №2 (3), kviten'-cherven' 2015 r. S.75–91.

6. Kachyns'kyi A. B. Indykatory natsional'noyi bezpeky: vyznachennya ta zastosuvannya yikh hranychnykh znachen' (National security indicators: definition and application of their limit values). Monohrafiya. NISD. – K.: NISD, 2013. – 104 s.

7. Lytvynenko O. I. Osnovni pidkhody do vyznachennya voyennoho potentsialu derzhavy ta yoho systemoutvoryuyuchykh skladovykh (Basic approaches to the determination of the military potential of the state and its system-forming constituents) / O. I. Lytvynenko // Zbirnyk naukovykh prats' Viys'kovoho instytutu Kyivivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – 2013. – Ed.44. – S.273-276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpviknu_2013_44_48.